

Examen VMBO-GL en TL

2013

tijdvak 2
dinsdag 18 juni
13.30 - 15.30 uur

economie CSE GL en TL

Dit examen bestaat uit 48 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 59 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Meerkeuzevragen

Schrijf alleen de hoofdletter van het goede antwoord op.

Pinnen gaat het winnen

Bij de beantwoording van de vragen 1 tot en met 7 moet je soms gebruikmaken van de informatiebronnen 1 en 2 in de bijlage.

AMSTERDAM - In de nabije toekomst betalen Nederlanders vaker met een pasje dan met contant geld. Dat voorspelt Currence, het bedrijf achter de PINpas. Vorig jaar hebben we weer flink meer gepind.

Martijn en Hans zijn broers. Martijn is dit jaar zestien geworden en Hans is veertien. Ze hebben ook nog een zusje van twaalf, Laura. Martijn heeft voor zijn verjaardag behoorlijk veel geld gekregen en heeft dit op zijn bankrekening gezet. Tot nu toe had hij geen pinpas, maar vanaf vandaag krijgt hij er een.

Vader Hendrik staat er nog niet helemaal achter, maar moeder Monique vindt dat je het best kunt leren omgaan met een pinpas door hem te gebruiken.

- 1p 1 Is betalen met een pinpas een vorm van directe ruil of van indirecte ruil? Geef een argument voor je keuze.
- 1p 2 Volgens Hendrik geven mensen veel makkelijker geld uit wanneer het niet contant uit hun portemonnee komt. Monique ziet vooral voordelen van pinnen.
→ Noem een voordeel van pinnen voor de consument boven contant betalen.
- 1p 3 Martijn en Hans horen op de achtergrond het gesprek tussen hun ouders. Ze krijgen een discussie over wat hun ouders bedoelen met de termen chartaal en giraal geld.
Wat is chartaal geld?
- A geld dat bestaat uit bankbiljetten en munten
 - B geld dat op je bankrekening staat, plus munten en bankbiljetten
 - C geld dat op je betaalrekening staat
 - D geld dat op je spaarrekening staat

- 1p 4 Laura bemoeit zich ook met het gesprek. Zij vraagt aan Martijn of hij nu ook kan chippen. Martijn zegt: "Natuurlijk, want pinnen en chippen is hetzelfde." Hans zegt dat dit niet zo is.
Welke bewering over pinnen of chippen is juist?
- A Bij chippen gaat het geld van je rekening af op het moment dat je betaalt.
 - B Bij chippen moet je de pas 'opladen' en op dat moment gaat het geld van je rekening af.
 - C Bij pinnen gaat er geen geld van je rekening af op het moment dat je betaalt.
 - D Bij pinnen moet je de pas 'opladen' en op dat moment gaat het geld van je rekening af.

Gebruik informatiebron 1.

- 2p 5 Martijn is echt heel erg blij dat hij nu ook kan pinnen. Hij leest in het krantenartikel dat er steeds meer gepind wordt.
In het krantenartikel staat dat in 2010 het aantal betaaltransacties 5 miljard is. Hiervan zijn er 2,1 miljard met de pinpas gedaan. Er staat dat dit een stijging is van 8% ten opzichte van 2009.
Stel dat het aantal pintransacties ieder jaar toeneemt met 8% en **het totaal aantal betaaltransacties niet verandert**.
→ In welk jaar is het aantal pintransacties voor het eerst hoger dan het aantal contante transacties? Schrijf je berekening op.

Doe het zo:

Het aantal pintransacties in 2011 wordt: $2,1 \text{ miljard} + 8\% = \dots\dots\dots$

Het aantal pintransacties in 2012 wordt: $\dots\dots\dots + 8\% = \dots\dots\dots$

Ga net zo lang door tot het aantal pintransacties voor het eerst hoger is dan het aantal contante betalingen.

Gebruik informatiebron 2.

- 1p 6 Martijn is nog steeds aan het lezen en berekent dat er in 2010 in totaal voor een bedrag van € 78,9 miljard werd gepind. Hij is benieuwd voor welk bedrag er in 2010 werd gechipt.
→ Bereken voor welk bedrag er in 2010 in totaal werd gechipt. Schrijf je berekening op.

- 1p 7 Martijn, Hans en Laura vinden allemaal dat pinnen de toekomst heeft. Martijn durft zelfs te zeggen dat contant betalen helemaal afgeschaft zal worden. Daar is zijn vader Hendrik het niet helemaal mee eens.
→ Waarom zal contant betalen waarschijnlijk niet volledig afgeschaft worden?

Pinnen gaat het winnen

informatiebron 1

uit een krant van 28 januari 2011

Pinnen

In 2010 werd in totaal 2,1 miljard keer met de pinpas betaald. Dit is 8 procent vaker dan in 2009.

In 2010 werd van de 5 miljard betaaltransacties op jaarbasis 2,1 miljard keer met pin afgerekend en 2,9 miljard keer met contant geld of met de chipknip.

informatiebron 2

uit een krant van 28 januari 2011

Lage bedragen

Het gemiddelde bedrag dat met de pinpas werd betaald daalde van ruim € 39 in 2009 tot € 37,55 in 2010.

Chipknip

In 2010 steeg het aantal betalingen met de chipknip met 0,7 procent tot 178 miljoen. De chipknip wordt vooral gebruikt bij het parkeren, catering of bij snoep- en drankautomaten. Het gemiddelde bedrag dat met de chipknip werd betaald bedroeg in beide jaren € 2,61.

Koekenbakker!

Bij de beantwoording van de vragen 8 tot en met 13 moet je soms gebruikmaken van de informatiebronnen 3 en 4 in de bijlage.

Gerard Jongkind is algemeen directeur van koek- en banketfabriek Bokkenpoot bv in het noorden van het land. Bokkenpoot bv heeft zich toegelegd op de productie van dertig soorten koeken. Gerard heeft overleg gehad met financieel directeur Jelle Heideman. Uit de cijfers bleek dat bepaalde producten minder goed lopen dan verwacht.

Gebruik informatiebron 3.

- 2p 8 Gerard is van mening dat slecht lopende producten uit het assortiment gehaald moeten worden en dat daarvoor in de plaats nieuwe producten moeten komen. Hij vindt dat de koek met de laagste nettowinst per koek uit het assortiment moet. Dat is de stroopwafel.
→ Bereken de nettowinst **per stroopwafel**. Schrijf je berekening op.
- 1p 9 Jelle is van mening dat ze de stroopwafels niet zomaar uit het assortiment moeten verwijderen omdat ze de laagste nettowinst per koek hebben.
→ Geef een argument om de stroopwafel **niet** uit het assortiment te verwijderen.
- 1p 10 Als je kijkt naar de kosten van de productie van de verschillende koeken, dan vormen de loonkosten een groot deel van de kosten. Daarom is het ook belangrijk dat er gekeken wordt naar de arbeidsproductiviteit bij de productie van de verschillende koeken.
Wat wordt verstaan onder de maandelijkse arbeidsproductiviteit?
A de productie per werknemer per maand
B de productie van alle werknemers per maand
C de totale productie per maand
D de totale productie per maand van alle werknemers

Gebruik informatiebron 3.

- 1p 11 De productie is gelijk geweest aan de afzet.
→ Bereken de gemiddelde arbeidsproductiviteit in de afgelopen maand bij de productie van de pindakoeken. Schrijf je berekening op.

Gerard en Jelle overwegen om het assortiment aan te passen, zodat er meer verkocht wordt. Ze komen de afbeelding tegen die in informatiebron 4 staat.

Gebruik informatiebron 4.

- 2p 12 Gerard zegt: "Als we de afbeelding goed bekijken en de markt goed willen volgen dan moeten we ons richten op producten die 'gemakkelijk en lekker in de handtas' meegenomen kunnen worden."

→ Wat zijn de kenmerken van deze producten?

Doe het zo: vul op de open plekken de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

Bij deze producten is de tijdsduur tussen kopen en eten in verhouding ... (1)... (kort; lang) en de prijs is in verhouding ... (2)... (hoog; laag)

Gebruik informatiebron 4.

- 1p 13 Uit de figuur blijkt dat de groei vooral te verwachten is bij producten die in de tas meegenomen kunnen worden voor onderweg. Gerard en Jelle willen hierop inspelen.

→ Noem een mogelijkheid voor Gerard en Jelle om hun stroopwafels aan te passen aan deze verwachting.

Koekenbakker!

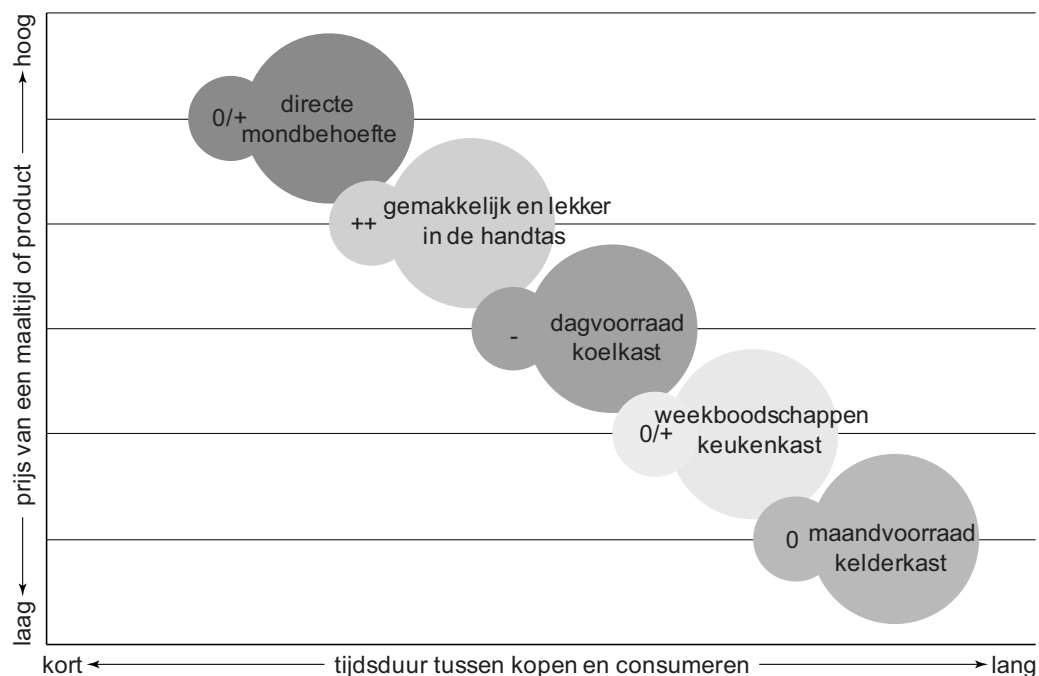
informatiebron 3

Overzicht met betrekking tot de slecht lopende koeken van de afgelopen maand

	stroopwafel	pindakoek
omzet	€ 50.000	€ 28.000
afzet in stuks	100.000	35.000
grondstofkosten	€ 8.000	€ 4.250
loonkosten	€ 20.000	€ 13.000
overige kosten	€ 12.000	€ 2.000
aantal machines	2	3
aantal werknemers	4	3

informatiebron 4

Marktverwachtingen voedings- en genotsmiddelen

- = krimp; o = geen groei; 0/+ = geen of lichte groei; ++ = forse groei

Stekker uit het spaarloon

Bij de beantwoording van de vragen 14 tot en met 20 moet je soms gebruikmaken van informatiebron 5 in de bijlage.

Eind 2011 besloot het kabinet om de spaarloonregeling per 1 januari 2012 af te schaffen. De vakbonden betreurden dit besluit. Een woordvoerder zei: "Het gespaarde bedrag van maximaal € 613 per jaar werd van je brutoloon afgetrokken. Hierdoor bespaarde je de inkomstenbelasting over dit bedrag."

Hier zie je een voorbeeld van iemand die over de top van zijn inkomen 42% belasting betaalde.

inleg	€ 613
besparing inkomstenbelasting	42% van € 613 = € 257,46 (naar boven afgerond € 258)

Gebruik informatiebron 5.

- 1p 14 Waardoor werd het mensen met de spaarloonregeling makkelijk gemaakt om met regelmaat te sparen?

1p 15 De spaarloonregeling had gevolgen voor de inkomensverdeling in Nederland. Dat kun je zien aan de hand van onderstaand voorbeeld.

Stel:

Iemand heeft een inkomen van € 30.000.

Zijn belastingvoordeel bedraagt: $33\% \times € 613 = € 203$.

In procenten van zijn inkomen is het voordeel 0,68%.

Iemand anders heeft een inkomen van € 60.000.

Zijn belastingvoordeel bedraagt: $52\% \times € 613 = € 319$

In procenten van zijn inkomen is het voordeel 0,53%.

Is er door de spaarloonregeling **in dit voorbeeld** sprake van nivellering of van denivellering en waarom?

- A denivellering, want degene met het hoge inkomen betaalt in verhouding meer belasting (52%)
- B denivellering, want degene met het hoge inkomen heeft in verhouding een kleiner voordeel (0,53%)
- C nivellering, want degene met het lage inkomen betaalt in verhouding minder belasting (33%)
- D nivellering, want degene met het lage inkomen heeft in verhouding een groter voordeel (0,68%)

1p 16 Over het saldo op een geblokkeerde spaarloonrekening ontving je een relatief lage rente. Niek, een deelnemer aan de spaarloonregeling, zegt: "Ik verwacht juist een hogere rente als het bedrag 4 jaar vast op een rekening staat."
→ Geef een argument voor de banken om een hogere rente te geven op rekeningen waar het geld een bepaalde periode vaststaat.

Toen de spaarloonregeling eind 2011 werd afgeschaft, is besloten om de deelnemers alle gespaarde bedragen per januari 2012 vrij te kunnen laten opnemen.

De vakbonden raadden iedereen die nog niet meedeed aan om dit laatste jaar alsnog mee te gaan doen. Het bedrag dat je in december 2011 van je brutoloon spaarde, kon je in januari 2012 immers inclusief belastingvoordeel laten uitbetalen.

Niek heeft gereageerd op de oproep van de vakbond en in 2011 voor het eerst meegedaan aan de spaarloonregeling.

- 2p 17 Niek stortte het maximale bedrag (€ 613) in een keer ten laste van zijn loon van december op een spaarloonrekening. Precies een maand later nam hij het volledige bedrag weer op. Hij betaalde over de top van zijn inkomen 42%.

→ Hoeveel **procent** rendement behaalde hij in deze maand? Er wordt geen rekening gehouden met rente. Schrijf je berekening op.

Doet het zo: gebruik onderstaand schema en schrijf op je antwoordblad de cijfers **P**, **Q** en **R** met daarachter de juiste getallen.

inleg		€ 613,00
belastingpercentage	42%	– € P
netto-inleg		€ Q
opgenomen bedrag		€ 613,00
procentuele toename (opgenomen bedrag ten opzichte van de netto-inleg)		R %

Een bepaalde groep deelnemers aan de spaarloonregeling koos ervoor om in januari 2012 het opgebouwde vermogen **niet** op te nemen. Hennie hoort bij deze groep. Hij had het geld op zijn spaarloonrekening niet direct nodig. Zijn spaarloonrekening had een rentepercentage van 1,9%. Op zijn gewone spaarrekening kreeg Hennie op dat moment een rente van 2,6%. Ondanks de hogere rente koos Hennie ervoor het saldo op zijn spaarloonrekening te laten staan en niet direct over te boeken naar zijn spaarrekening.

Gebruik informatiebron 5.

- 1p 18 Hennie betaalt over zijn vermogen belasting in box 3. Hij heeft meer vermogen dan de vrijstelling van € 20.785. Over het meerdere rekent de belastingdienst 4% rendement en hierover moet Hennie 30% belasting betalen.

→ Verklaar dat het verstandig was van Hennie om zijn geld op de spaarloonrekening te laten staan.

Sommige economen verwachtten dat het afschaffen van het spaarloon zou bijdragen aan de economische groei. Door de afschaffing van het spaarloon kregen de deelnemers immers een hoger nettoloon. Hierdoor konden zij meer uitgeven dan voorheen en werd er meer besteed.

- 1p **19** Volgens andere economen zou het afschaffen van het spaarloon niet leiden tot meer bestedingen.
→ Geef een argument voor de gedachtegang van de laatstgenoemde economen.
- 1p **20** Er is een groep deelnemers die het opgebouwde tegoed gebruikte om bestaande leningen af te lossen.
→ Geef een argument waarom het voor mensen met een lening verstandiger is om deze lening (gedeeltelijk) af te lossen dan om te gaan sparen.

informatiebron 5

Spaarloonregeling

Spaarloon was een spaarregeling die door de Nederlandse overheid was opgezet om met een belastingvoordeel een bedrag te kunnen sparen. Het belastingvoordeel werd behaald doordat de werknemer maximaal € 613 van zijn brutoloon inlegde op zijn spaarloonrekening, zodat het belastbare inkomen lager werd; de werknemer betaalde geen inkomstenbelasting over het gedeelte van het loon dat hij inlegde op de spaarloonrekening. Het geld stond vier jaar vast, daarna mocht de werknemer het geld opnemen zonder er alsnog loonheffing of inkomstenbelasting over verschuldigd te zijn. Bovendien telde het saldo op de spaarloonrekening niet mee voor de vermogensrendementsheffing.

Het opgebouwde tegoed kwam vrij in januari 2012 door de afschaffing van de spaarloonregeling. De deelnemers konden echter hun tegoed ook laten staan om gebruik te kunnen blijven maken van de vrijstelling in box 3 en niet over dit tegoed te hoeven afrekenen met de belastingdienst.

Een voor allen, allen voor een!

Bij de beantwoording van de vragen 21 tot en met 28 moet je soms gebruikmaken van de informatiebronnen 6 en 7 in de bijlage.

Roel en Linda zitten allebei in 4 vmbo-t. Ze zijn in de economieles bezig met een werkstuk over de economische afhankelijkheid van Nederland van het buitenland. Hun leraar geeft aan dat die afhankelijkheid erg groot is. Hij zegt dat 70% van ons nationaal inkomen verdiend wordt met de export.

Roel zegt tegen Linda: "Ik vraag me af of die afhankelijkheid van Nederland van het buitenland echt wel zo groot is. Ik wil dit onderzoeken."

Gebruik informatiebron 6.

- 1p 21 Linda zegt: "Misschien kunnen we beginnen met Nederlandse kaas. Er wordt altijd gezegd dat we die zoveel exporteren." "Oké", zegt Roel, "ik heb op een site gegevens daarover gevonden."
→ Hoeveel procent van de Nederlandse kaas werd er in 2010 geëxporteerd? Schrijf je berekening op.

Gebruik informatiebron 6.

- 2p 22 Linda bekijkt de tabel en rekent uit hoeveel kilo Nederlandse kaas er in 2010 door alle inwoners van Nederland gegeten werd. Ze gaat daarbij uit van 16 miljoen inwoners in 2010. Linda komt tot de ontdekking dat er een tekort van ruim 100 miljoen kilo kaas is in 2010. Roel zegt tegen haar: "Dat is geen tekort. Dat hebben we geïmporteerd uit het buitenland."
→ Bereken hoeveel kilogram kaas in 2010 werd geïmporteerd. Schrijf je berekening op.

"Nou, ongeveer driekwart van de kaas die we produceren, gaat naar het buitenland", zegt Linda. "Laten we nu eens naar de dienstensector kijken, want Nederland verleent veel diensten in en aan het buitenland."

- 1p 23 Naast goederen worden er ook diensten aangeboden. Wat wordt er in de economie verstaan onder een dienst?
- A Een dienst is een afspraak die in een schriftelijk contract is vastgelegd.
 - B Een dienst is een sociale instelling die bepaalde bevolkingsgroepen ondersteunt.
 - C Een dienst is een niet-stoffelijk goed.
 - D Een dienst is een plicht die men voor een bepaalde tijd is aangegaan.

Transport is één van de diensten die Nederland biedt aan het buitenland. Daarbij moet je denken aan het wegvervoer, maar ook de binnenvaart en het vliegverkeer. "Dus wanneer de KLM een Amerikaanse toerist naar Nederland vliegt, dan is dat een dienst", zegt Linda tegen Roel.

- 1p 24 Waartoe behoort het vervoeren door de KLM van een Amerikaanse toerist naar Nederland en waarom?
- A Dit behoort tot de export, omdat er diensten aan het buitenland geleverd worden.
 - B Dit behoort tot de export, omdat er personen naar het buitenland gaan.
 - C Dit behoort tot de import, omdat er diensten aan Nederland geleverd worden.
 - D Dit behoort tot de import, omdat er personen naar Nederland komen.

Gebruik informatiebron 7.

- 1p 25 Roel zegt: "Voor export en import is vervoer erg belangrijk. Hoeveel vervoeren Nederlandse vrachtwagens eigenlijk?" Ze kijken naar de grafiek in de informatiebron. "Wat is een tonkilometer (ton km) nou?", vraagt Linda. "Dat wil zeggen dat een ton aan gewicht één kilometer is vervoerd", zegt Roel. "Als je met een halve ton 2 kilometer rijdt, is dat ook 1 tonkilometer."
→ Geef de reden waarom het aantal tonkilometers bij grensoverschrijdende ritten veel groter is dan bij binnenlandse ritten.
- 1p 26 Linda denkt dat de binnenvaart sterk zal groeien ten koste van het wegvervoer.
→ Noem een voordeel van de binnenvaart ten opzichte van het wegvervoer.
- 1p 27 De transportsector heeft veel voordeel van het lidmaatschap van Nederland van de Europese Monetaire Unie (EMU), zoals vrij verkeer van goederen, diensten en personen.
→ Noem een ander kenmerk van de EMU dat voordelig is voor de Nederlandse transportsector.

Nederland heeft er belang bij dat goederen zo goedkoop mogelijk naar het buitenland vervoerd kunnen worden. Daar draagt de EU ook aan bij. Toch moeten Nederlandse vervoerders tol betalen als ze gebruikmaken van buitenlandse wegen. Binnenlandse vervoerders betalen in hun eigen land evenveel tol als buitenlandse vervoerders.

- 1p 28 Roel vindt het raar dat Nederlandse vervoerders tol moeten betalen als ze gebruik moeten maken van buitenlandse wegen. "Dat is toch tegen de Europese gedachte," zegt hij. "Europa moet zorgen dat dit wordt afgeschaft," roept hij. Linda vindt het logisch dat sommige landen tol heffen.
→ Wat vind jij: mogen andere Europese landen tol heffen als buitenlandse vervoerders gebruikmaken van hun wegen? Geef een argument voor je mening.

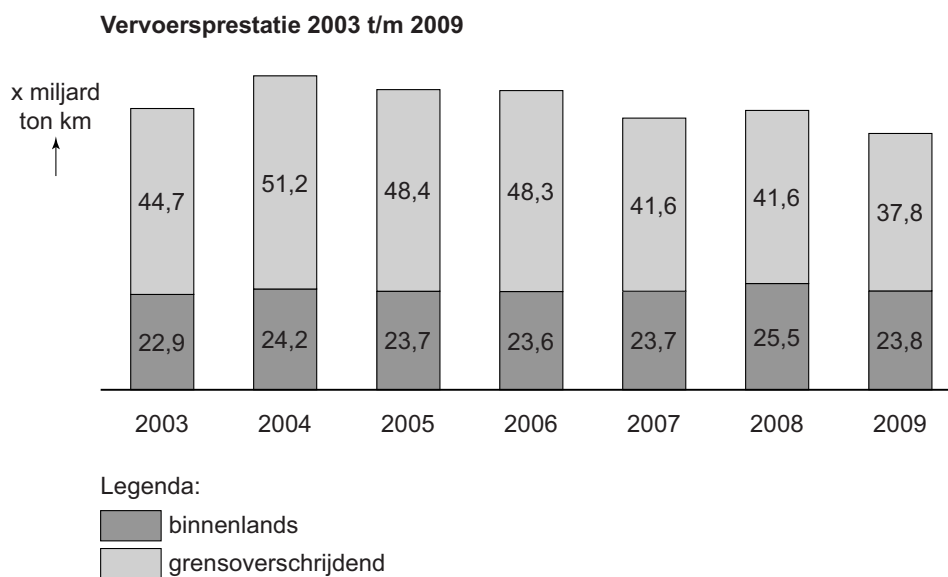
Een voor allen, allen voor een!

informatiebron 6

Onderstaand overzicht laat zien hoeveel kaas er in de afgelopen jaren in Nederland is gemaakt, gegeten en naar het buitenland is verzonden.

	1990	2000	2010
productie (x 1 miljoen kilogram)	601	660	738
export (x 1 miljoen kilogram)	433	498	563
consumptie in Nederland (in kilogram per persoon)	13,6	15,82	18,0

informatiebron 7

Amerika als ontwikkelingsland

Bij de beantwoording van de vragen 29 tot en met 35 moet je soms gebruikmaken van informatiebron 8 in de bijlage.

(Naar de Volkskrant 29 juli 2011)

Op 31 juli 2011 zal de Amerikaanse overheid een schuld van 14.300 miljard dollar hebben. Deze schuld neemt steeds verder toe. De politici hebben een maximum aan de schuld gesteld (het zogenoemde kredietplafond), maar de schuld dreigt hoger te worden dan dit maximum. Binnenkort moet de politiek een uitspraak doen of het kredietplafond verhoogd wordt.

Wanneer het antwoord 'nee' is, dan zit de Amerikaanse overheid met tal van problemen, bijvoorbeeld dat zij haar ambtenaren niet meer kan uitbetalen.

Gebruik informatiebron 8.

- 1p 29 Jos en Andrew zijn vrienden. Ze zijn op zeilkamp in Friesland tijdens hun zomervakantie. Jos ziet bovenstaand bericht op zijn mobiel en vertelt dit aan Andrew. Andrew is van Amerikaanse afkomst en heeft daar veel familie wonen. Jos zegt: "Wat een gigaschuld heeft Amerika! Hoeveel schuld is dat per Amerikaan?"

→ Bereken de staatsschuld per inwoner van Amerika. Schrijf je berekening op.

- 1p 30 Andrew schrikt van het bedrag. "Maar", zegt hij, "je moet het wel vergelijken met andere landen, misschien hebben die een net zo hoge staatsschuld per burger. Hoe zit dat bijvoorbeeld voor Nederland?" Nederland heeft ook een behoorlijke staatsschuld per inwoner, namelijk \$ 30.788.

→ Hoeveel procent is de gemiddelde staatsschuld van een Nederlander lager dan die van een Amerikaan? Schrijf je berekening op.

Let op: wanneer je het antwoord op vraag 29 niet hebt, gebruik dan \$ 45.000.

2p 31 Andrew zegt dat Amerikanen de staatsschuld op dit moment het belangrijkste probleem vinden. Een van de gevaren van een oplopende staatsschuld is dat deze kan leiden tot een stijgende rente. Een vraag die veel mensen bezighoudt, volgens Andrew, is of de rente inderdaad omhoog zal gaan.

Als het rentepercentage omhooggaat, heeft dit gevolgen voor de omvang van de besparingen én voor de omvang van de leningen. Dit heeft vervolgens weer gevolgen voor de bestedingen.

→ Wat is het gevolg van een stijgende rente op de omvang van de besparingen, op de omvang van de leningen en op de bestedingen?

Doe het zo: kies de juiste woorden tussen haakjes.

Als de rente stijgt zal de omvang van de besparingen ... (1) ... (toenemen / afnemen) en daardoor zullen de bestedingen (2) (toenemen / afnemen).

Als de rente stijgt zal de omvang van de leningen ... (3) (toenemen / afnemen) en daardoor zullen de bestedingen (4) (toenemen / afnemen).

(1) =

(2) =

(3) =

(4) =

Jos zegt: "Niet alleen overheids personeel komt op straat te staan wanneer Amerika het kredietplafond niet verhoogt. Ook het particuliere bedrijfsleven krijgt klappen en er zullen mensen ontslagen worden. Bedrijven die opdrachten uitvoeren voor de overheid krijgen niet meer betaald. Overheidsopdrachten zoals de aanleg van wegen zullen komen te vervallen." Andrew zegt dat de eens zo machtige Verenigde Staten op weg zijn om een ontwikkelingsland te worden. Jos vindt echter niet dat de Verenigde Staten een ontwikkelingsland zijn.

Gebruik informatiebron 8.

2p 32 Volgens Jos heeft het ontstaan van de staatsschuld altijd te maken met de inkomsten en de uitgaven van een land.

→ De in verhouding lage belastingdruk kan een oorzaak zijn voor de hoge staatsschuld van de VS. Leg dit verband uit.

1p 33 “Nou”, zegt Jos, “wanneer de Amerikaanse overheid minder geld mag lenen, kan ze minder investeren. Ik denk dat Amerika zo in een vicieuze cirkel zal belanden.”

Hieronder staan vijf verschijnselen:

- 1 minder overheidsinvesteringen
- 2 de productie daalt
- 3 overheidsuitgaven stijgen
- 4 werkloosheid stijgt
- 5 minder overheidsinvesteringen

Zet de verschijnselen in een zodanige volgorde dat een logische gedachtegang ontstaat.

A 1 → 2 → 3 → 4 → 5

B 1 → 2 → 4 → 3 → 5

C 1 → 3 → 2 → 4 → 5

D 1 → 3 → 4 → 2 → 5

E 1 → 4 → 2 → 3 → 5

F 1 → 4 → 3 → 2 → 5

1p 34 Jos vindt dat de Amerikaanse overheid haar uitgaven moet verlagen om de staatsschuld te verminderen.

Met welke maatregel kan de overheid voldoen aan die voorwaarde?

- A De accijns op drank wordt verlaagd.
- B De aflossing van de staatsschuld wordt verlaagd.
- C De rente op de staatsschuld wordt verhoogd.
- D De ambtenarensalarissen worden verlaagd.

Andrew zegt: “Ik weet wel wat de Verenigde Staten moeten doen om hun staatsschuld te verminderen. Ze moeten de overheidsinkomsten verhogen.” Jos zegt dat de staatsschuld dan nog niet automatisch vermindert.

1p 35 Om te komen tot een vermindering van de staatsschuld door hogere overheidsinkomsten, moet aan meerdere voorwaarden worden voldaan. In welk geval leiden hogere overheidsinkomsten tot een vermindering van de staatsschuld?

- A als de hogere overheidsinkomsten leiden tot meer werkloosheid
- B als de hogere overheidsinkomsten leiden tot minder werkloosheid
- C als de hogere overheidsinkomsten worden gebruikt voor aflossing van de staatsschuld
- D als de hogere overheidsinkomsten worden gebruikt voor betaling van de rente op de staatsschuld

Amerika als ontwikkelingsland

informatiebron 8

land	Verenigde Staten	Nederland
bruto nationaal product (in mld \$)	14.300	769
aantal inwoners (x mln)	309	16,5
staatsschuld (in mld \$)	14.300	508
staatsschuldquote ¹⁾	100%	66%
belastingdruk ²⁾	26,9%	39,8%

noot 1 staatsschuld in procenten van het nationaal inkomen

noot 2 alle belastingen als percentage van het nationaal inkomen

Alexander en Felicity

Bij de beantwoording van de vragen 36 tot en met 42 moet je soms gebruikmaken van de informatiebronnen 9, 10 en 11 in de bijlage.

De familie Nova verheugt zich op dé feestmaand van het jaar: december, met St. Nicolaas, Kerst en de jaarwisseling. Bij de familie Nova worden de feestdagen altijd uitbundig gevierd. Alleen maken vader en moeder Nova, Alexander en Felicity, zich dit jaar zorgen. Zij hebben namelijk het afgelopen jaar een aantal financiële tegenvallers gehad. Bovendien gaat het komende jaar de premie van de zorgverzekering omhoog en zullen de voedselprijzen nog verder stijgen.

Alexander Nova werkte bij een bank, die het afgelopen jaar failliet is gegaan. Hij heeft 7 jaar werkervaring als accountmanager en hij had een vast dienstverband. Hij ontvangt nu een WW-uitkering.

Felicity heeft een klein baantje in de horeca.

- 1p **36** Onder welke categorie valt de WW?
- A belastingvoorziening
 - B sociale voorziening
 - C volksverzekering
 - D werknemersverzekering

Gebruik informatiebron 9.

- 2p **37** Alexander heeft 7 jaar werkervaring en ontvangt 70% van zijn laatst verdiende loon. Zijn laatst verdiende loon was precies gelijk aan het gemiddelde bruto maandsalaris bij financiële instellingen.
- Hoeveel ontvangt Alexander op dit moment aan bruto WW-uitkering per maand? Schrijf je berekening op.

Gelukkig hebben Alexander en Felicity nog wat spaargeld, maar dat willen ze liever niet gebruiken. Ze zoeken naar een mogelijkheid om kosten te besparen. De premie bij hun huidige zorgverzekeraar zal gaan stijgen. Vóór 31 december kunnen ze nog besluiten van zorgverzekeraar te veranderen. Hun kinderen zijn gratis meeverzekerd. Alexander en Felicity willen boven op het basispakket het aanvullende pakket inclusief een tandartsverzekering. Ze betalen nu € 270,90 per maand aan premie. De maandpremie zal komend jaar met 10% stijgen.

Gebruik informatiebron 10.

- 1p 38 Van twee zorgverzekeraars hebben ze de premies opgezocht.
→ Welke zorgverzekeraar heeft het voordeligste aanbod? Laat dit met een berekening zien.

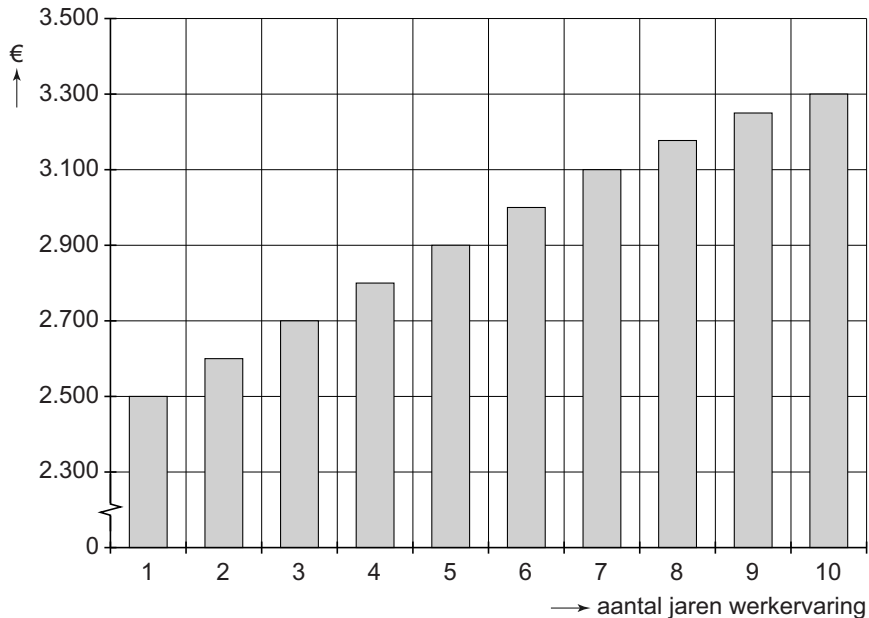
Sinds het ontslag van Alexander is hun maandbudget fors teruggelopen. Vroeger vierden ze altijd uitbundig St. Nicolaas met dure cadeaus. Felicity en Alexander willen weten hoeveel er van het maandbudget overblijft voor cadeaus voor Sinterklaas.

Gebruik informatiebron 11.

- 1p 39 Bereken of er van hun maandbudget iets overblijft voor Sinterklaascadeaus. Schrijf je berekening op.
- 1p 40 Onder welke categorie vallen de uitgaven voor Sinterklaascadeaus?
A dagelijkse uitgaven
B incidentele uitgaven
C vaste lasten
- 1p 41 Het wordt passen en meten met de feestdagen. Felicity bedenkt dat ze de kleding voor de pop van dochter Esther, die op haar verlanglijstje staat, wel zelf kan maken.
→ Hoe wordt deze productie genoemd?
- 1p 42 Felicity ziet dat ze moet bezuinigen. Ze gaat naar de site van het Nibud en zoekt naar bespaartips. Ze kijkt naar één van de tips: 'gebruik een boodschappenlijstje als je boodschappen gaat doen.' Felicity snapt de tip niet.
→ Leg uit waarom de tip van het Nibud Felicity kan helpen om geld te besparen.

informatiebron 9

gemiddeld bruto maandsalaris bij financiële instellingen

(het staafdiagram is vereenvoudigd weergegeven)

informatiebron 10

maandpremies 2012 van enkele zorgverzekeraars per volwassene

verzekeraar	basispakket	aanvullend	tandarts
Zeker en Vast	€ 96,70	€ 21,41 (inclusief tandarts)	-
Altijd Zeker	€ 75,50	€ 20,00	€ 3,75

informatiebron 11

maandbedragen Alexander en Felicity na het ontslag

(netto-)inkomsten uit loon + uitkering	€ 2.500
kinderbijslag	€ 200
vaste lasten	€ 1.250
dagelijkse uitgaven	€ 1.000
incidentele uitgaven	€ 500

De ene reus slurpt de andere op

Bij de beantwoording van de vragen 43 tot en met 48 hoef je géén gebruik te maken van een informatiebron.

Uit een krant:

Met de overname van C1000 slaat supermarktketen Jumbo een grote slag. Het Veghelse familiebedrijf is nu de grootste concurrent van Albert Heijn.

C1000 heeft op dit moment 423 vestigingen in Nederland en Jumbo 302.

Paul en Leonie, beiden werkzaam in een C1000-winkel in Amersfoort, hebben pauze en discussiëren erover of het nu wel zo slim is van Jumbo om C1000 over te nemen.

- 1p **43** Paul zegt tegen Leonie dat de C1000-winkels helemaal worden overgenomen door Jumbo, maar dat de naam 'C1000' in de beginfase blijft bestaan.
→ Welke redenen kan Jumbo hebben om de naam 'C1000' niet te veranderen in Jumbo?
- 2p **44** Paul zegt: "Ik snap niet waarom Jumbo zo'n groot bedrijf overneemt. Dat kost toch heel veel geld?"
"Door de overname ontstaat een groot bedrijf", zegt Leonie.
→ Noem voor Jumbo een voordeel én een nadeel van een groot bedrijf in vergelijking met een klein bedrijf.

Leonie zegt dat deze overname in ieder geval betekent dat de omzet van Jumbo enorm zal toenemen. "Zeker", zegt Paul, "ik lees hier net op de website dat Jumbo en C1000 samen een omzet hebben van 7,5 miljard euro. Van de supermarkten is alleen Albert Heijn groter. Die heeft een omzet van 10 miljard euro. De overige supermarkten hebben samen een omzet van 15 miljard euro."

- 2p **45** Hoeveel bedraagt het marktaandeel in procenten van Jumbo en C1000 samen na de overname? Schrijf je berekening op.

1p 46 Leonie zegt: "Jumbo en Albert Heijn hebben nu samen meer dan de helft van de hele markt in handen. Er is minder concurrentie en dus gaan de prijzen omhoog. Dat kan betekenen dat de werkloosheid toe gaat nemen." Hieronder staan vijf economische verschijnselen.

- 1 De prijzen in de supermarkten gaan omhoog.
- 2 De vraag naar goederen neemt af.
- 3 Er ontstaan overschotten.
- 4 Er wordt minder geproduceerd.
- 5 De werkloosheid neemt toe.

Zet de verschijnselen in een zodanige volgorde dat een logische gedachtegang ontstaat.

- A 1 → 2 → 3 → 4 → 5
- B 1 → 2 → 4 → 3 → 5
- C 1 → 3 → 2 → 4 → 5
- D 1 → 3 → 4 → 2 → 5
- E 1 → 4 → 2 → 3 → 5
- F 1 → 4 → 3 → 2 → 5

Paul denkt dat Jumbo en Albert Heijn niet gaan samenwerken. Hij zegt tegen Leonie: "Ik vind het veel waarschijnlijker dat ze elkaar gaan beconcurreren en dat er een prijzenoorlog ontstaat." "Nou", zegt Leonie, "dat is dan in het voordeel van de consument, want de prijzen worden dan lager."

2p 47 Paul is niet overtuigd van het voordeel voor de consument bij een prijzenoorlog. "Ik denk dat de consument **op den duur** nadeel heeft van een prijzenoorlog", zegt hij.

→ Geef een argument voor de mening van Paul. Gebruik hierin twee denkstappen.

Leonie zegt: "Ik ben niet blij met deze overname door Jumbo. De kleine buurtsupermarkten, de slaggers en de groenteboeren verdwijnen door een dergelijke overname nog sneller." Paul denkt dat die kleine winkels best wel kunnen blijven bestaan, maar dan moeten ze het wel slim aanpakken.

1p 48 Wat denk jij: zullen de kleine buurtsupermarkten sneller verdwijnen door de overname of zullen de kleine buurtsupermarkten juist een grotere kans hebben om te overleven door de overname?

→ Geef een argument voor je keuze.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.